

hæc sibi postea possent prodesse, meruerunt. Est enim quidam vivendi modus, nec tam bonus ut non requirat ista post mortem, nec tam malus ut non ei prosint ista post mortem: est vero talis in bono, ut ista non requirat, et est rursus talis in malo, ut nec his valeat, cum ex hac vita transierit, adjuvari. Quocirca hic omne meritum comparatur, quo possit post hanc vitam relevari quispiam vel gravari. Nemo se autem speret, quod hic neglexerit, cum obierit, apud Deum promereri. Non igitur ista quæ pro defunctis commendandis frequentat Ecclesia, illi apostolicæ sunt adversa sententiæ, qua dictum est: « Omnes » enim astabimus ante tribunal Christi, ut referat unus- » quisque secundum ea quæ per corpus gessit, sive bonum, » sive malum¹. » Quia etiam hoc meritum sibi quisque dum in corpore viveret comparavit, ut ei possint ista prodesse. Non enim omnibus prosunt: et quare non omnibus prosunt, nisi propter differentiam vitæ quam quisque gessit in corpore? Cum ergo sacrificia sive altaris sive quarumcumque eleemosynarum pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur, pro valde bonis gratiarum actiones sunt; pro non valde malis propitiationes sunt; pro valde malis etiamsi nulla sunt adjumenta mortuorum, qualescumque vivorum consolationes sunt. Quibus autem prosunt, aut ad hoc prosunt, ut sit plena remissio, aut certe ut tolerabilior fiat ipsa damnatio (5). Post resurrectionem vero facto universo completoque iudicio, suos fines habebunt civitates duæ, una scilicet Christi, altera diaboli; una honorum, altera malorum; utraque tamen et Angelorum et hominum. Istis voluntas, illis facultas non poterit ulla esse peccandi, vel ulla conditio moriendi; istis in æterna vita vere feliciterque viventibus, illis infeliciter in æterna morte sine moriendi potestate durantibus, quo-

¹ Rom. xiv, 10, et 2 Cor. v, 10.

ENCHIRIDION DE FIDE, SPE ET CHARITATE, LIB. I. 171
niam utrique sine fine. Sed in beatitudine isti alio alio præstabilius, in miseria vero illi alio alio tolerabilius permanebunt. Frustra itaque nonnulli, imo quam plurimi, æternam damnatorum pœnam et cruciatus sine intermissione perpetuos humano miserantur affectu, atque ita futurum esse non credunt¹; non quidem Scripturis divinis adversando, sed pro suo motu dura quæque moliendo, et in leniorem flectendo sententiam, quæ putant in eis terribilius esse dicta, quam verius. « Non enim obliviscetur, » inquit, misereri Deus, aut continebit in ira sua miseraciones suas². » Hoc quidem in Psalmo legitur sancto: sed de his sine ullo scrupulo intelligitur, qui vasa misericordiæ nuncupantur, quia et ipsi non pro meritis suis, sed Deo miserante de miseria liberantur. Aut si hoc ad omnes existimant pertinere, non ideo necesse est ut damnationem opinentur posse finire eorum, de quibus dictum est: « Et ibunt isti in supplicium æternum³: » ne isto modo putetur habitura finem quandoque felicitas etiam illorum, de quibus e contrario dictum est: « Justi autem » in vitam æternam. » Sed pœnas damnatorum certis temporum intervallis existiment, si hoc eis placet, aliquatenus mitigari. Etiam sic quippe intelligi potest manere in illis ira Dei⁴, hoc est ipsa damnatio: (hæc enim vocatur ira Dei, non divini animi perturbatio): ut in ira sua, hoc est, manente irasua, non tamen contineat miseraciones suas; non æterno supplicio finem dando, sed levamen adhibendo vel interponendo cruciatibus. Quia nec Psalmus ait, ad finiendam iram suam, vel post iram suam; sed, « In ira sua. » Quæ si sola esset quanta ibi minima cogitari potest; perire a regno Dei, exulare a civitate Dei, alienari a vita Dei, carere tam magna multitudine dulce-

¹ Vide de Civit. Dei cap. 18 et 24. — ² Psal. lxxvi, 10. — ³ Matth. xxv, 46. — ⁴ Joan. iii, 36.

dinis Dei quam abscondit timentibus se, perfecit autem sperantibus in se¹, tam grandis est poena, ut ei nulla possint tormenta quæ novimus comparari, si illa sit æterna, ista autem sint quamlibet multis sæculis longa. Manebit ergo sine fine mors illa perpetua damnatorum, id est, alienatio a vita Dei, et omnibus erit ipsa communis, quælibet homines de varietate poenarum, de dolorum revelatione vel intermissione pro suis humanis motibus suspicentur: sicut manebit communiter omnium vita æterna sanctorum, qualibet honorum distantia concorditer fulgeant.

XXX. Ex ista Fidei confessione, quæ breviter Symbolo continetur, et carnaliter cogitata lac parvulorum est, spiritualiter autem considerata atque tractata cibus est fortium, nascitur Spes bona fidelium, cui Charitas sancta comitatur. Sed de iis omnibus quæ fideliter sunt credenda, ea tantum ad spem pertinent quæ Oratione Dominica continentur. « Maledictus enim omnis, sicut divina testantur » Eloquia, qui spem ponit in homine⁴. » Ac per hoc et in se ipso qui spem ponit, hujus maledicti vinculo innectitur. Ideo non nisi a Domino Deo petere debemus, quidquid speramus nos vel bene operaturos vel pro bonis operibus adepturos. Proinde apud evangelistam Matthæum septem petitiones continere Dominica videtur Oratio: quarum tribus æterna poscuntur, reliquis quatuor, temporalia, quæ tamen propter æterna consequenda sunt necessaria. Nam quod dicimus: « Sanctificetur nomen tuum. Adveniat regnum tuum. Fiat voluntas tua sicut in coelo et in terra, » (quod non absurde quidam intellexerunt, in spiritu et corpore), omnino sine fine retinenda sunt: et hic inchoata quantumcumque proficimus, augentur in nobis; perfecta vero, quod in alia vita sperandum est, semper posside-

¹ Psal. xxx, 20. — ² Jerem. xvii, 5. — ³ Matth. vi, 9-12.

buntur. Quod vero dicimus: « Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inferas in tentationem, sed libera nos a malo¹, » quis non videat ad præsentis vitæ indigentiam pertinere? in illa itaque vita æterna ubi nos semper speramus futuros, et nominis Dei sanctificatio, et regnum ejus, et voluntas ejus in nostro spiritu et corpore perfecte atque immortaliter permanebunt. Panis vero quotidianus ideo dictus est, quia hic est necessarius, quantus animæ carnique tribuendus est sive spiritualiter, sive carnaliter, sive utroque intelligatur modo. Hic est etiam quam poscimus remissio, ubi est commissio peccatorum; hic tentationes quæ nos ad peccandum vel alliciunt vel impellunt; hic denique malum unde cupimus liberari: illic autem nihil istorum est. Evangelista vero Lucas in Oratione Dominica petitiones non septem, sed quinque complexus est: nec ab isto utique discrepavit, sed quomodo istæ septem sint intelligendæ, ipsa sua brevitate commonuit. Nomen quippe Dei sanctificatur in spiritu, Dei autem regnum in carnis resurrectione venturum est. Ostendens ergo Lucas tertiam petitionem duarum superiorum esse quodam modo repetitionem, magis eam prætermittendo facit intelligi. Deinde tres alias adjungit, de pane quotidiano, de remissione peccatorum, de tentatione vitanda. At vero quod ille² in ultimo posuit: « Sed libera nos a malo; » iste non posuit, ut intelligeremus ad illud superius quod de tentatione dictum est, pertinere. Ideo quippe ait: « Sed libera; » non ait, Et libera, tanquam unam petitionem esse demonstrans: (Noli hoc, sed hoc): ut sciat unusquisque in eo se liberari a malo, quod non infertur in tentationem.

¹ Luc. xi, 2-4. — ² Matthæus.

XXXI. Jam porro Charitas, quam duabus istis, id est, Fide ac Spe majorem dixit Apostolus, quanto in quocumque major est, tanto melior est in quo est. Cum enim quæritur, utrum quisque sit homo bonus, non quæritur quid credat, aut speret, sed quid amet¹. Nam qui recte amat, procul dubio recte credit et sperat: qui vero non amat, inaniter credit, etiamsi sint vera quæ credit; inaniter sperat, etiamsi ad veram felicitatem doceantur pertinere quæ sperat: nisi et hoc credat ac speret, quod sibi petenti donari possit ut amet. Quamvis enim sperare sine amore non possit, fieri tamen potest ut id non amet, sine quo ad id quod sperat non potest pervenire. Tanquam si speret vitam æternam, (quam quis non amat?) et non amet justitiam, sine qua nemo ad illam pervenit. Ipsa est autem fides Christi, quam commendat Apostolus, quæ per dilectionem operatur², et quod in dilectione nondum habet, petit ut accipiat, quærit ut inveniat, pulsat ut aperiatur ei³. Fides namque impetrat quod lex imperat. Nam sine Dei dono, id est, sine Spiritu sancto, per quem diffunditur Charitas in cordibus nostris⁴, jubere lex poterit, non juvare; et prævaricatorem insuper facere, qui de ignorantia se excusare non possit. Regnat enim carnalis cupiditas, ubi non est Dei Charitas. Sed cum in altissimis ignorantie tenebris nulla resistente ratione secundum carnem vivitur, hæc sunt prima hominis. Deinde cum per legem cognitio fuerit facta peccati, si nondum divinus adjuvat Spiritus, secundum legem volens vivere vincitur, et sciens peccat, peccatoque subditus servit: « A quo enim quis devictus est, huic et servus » addictus est⁵: » id agente scientia mandati, ut peccatum operetur in homine omnem concupiscentiam, cumulo

¹ 1 Cor. xiii, 15. — ² Galat. v, 6. — ³ Matth. vii, 7. — ⁴ Rom. v, 5. — ⁵ 2 Petr. ii, 19.

ENCHIRIDIÓN DE FIDE, SPE ET CHARITATE, LIB. I. 175
 prævaricationis adjecto, atque ita quod scriptum est impleatur: « Lex subintravit ut abundaret delictum¹. » Hæc sunt secunda hominis. Si autem respexerit Deus, ut ad implenda quæ mandat ipse adjuvare credatur, et agi homo cœperit Dei Spiritu, concupiscitur adversus carnem fortiore robore charitatis²: ut quamvis adhuc sit quod homini repugnet ex homine, nondum tota infirmitate sanata, ex fide tamen justus vivat, justeque vivat³, in quantum non cedit malæ concupiscentiæ, vincente delectatione justitiæ. Hæc sunt tertia bonæ spei hominis; in quibus si pia perseverantia quisque proficiat, postrema pax restat, quæ post hanc vitam in requie spiritus, deinde in resurrectione etiam carnis implebitur. Harum quatuor differentiarum prima est ante legem, secunda sub lege, tertia sub gratia, quarta in pace plena atque perfecta. Sic est et Dei populus ordinatus per temporum intervalla, sicut Deo placuit, qui in mensura et numero et pondere cuncta disponit⁴. Nam fuit primitus ante legem; secundo sub lege, quæ data est per Moysen⁵, deinde sub gratia; quæ revelata est per primum Mediatoris adventum. Quæ quidem gratia nec antea defuit, quibus eam oportuit impertiri, quamvis pro temporis dispensatione velata et occulta. Neque enim antiquorum quicumque justorum præter Christi fidem salutem potuit invenire, aut vero nisi et illis cognitus fuisset, potuisset nobis per eorum ministerium alias apertius, alias occultius prophetari. In quacumque autem quatuor istarum velut ætatum singulum quemque hominem gratia regenerationis invenerit, ibi ei remittuntur præterita universa peccata; et reatus ille nascendo contractus, renascendo dissolvitur. Tamque multum valet, « Quod Spiritus ubi vult spirat⁶, »

¹ Rom. v, 20. — ² Galat. vi, 17. — ³ Rom. i, 17. — ⁴ Sap. xi, 21. — ⁵ Jean. i, 17. — ⁶ Id. iii, 8.

ut quidam secundam illam servitutem sub lege non noverint, sed cum mandato incipiant adiutorium habere divinum. Antequam possit autem homo capax esse mandati, secundum carnem vivat necesse est: sed si jam sacramento regenerationis imbutus est, nihil ei oberit si tunc ex hac vita migraverit. « Quia ideo Christus mortuus est » et resurrexit, ut et vivorum et mortuorum dominetur¹; » nec tenebit regnum mortis cum, pro quo mortuus est ille liber in mortuis².

XXXII. Omnia igitur praecepta divina referuntur ad Charitatem, de qua dicit Apostolus: « Finis autem praecepti est Caritas de corde puro, et conscientia bona, » et fide non ficta³. » Omnis itaque praecepti finis est Caritas, id est, ad Charitatem refertur omne praeceptum. Quod vero ita fit vel timore poenae, vel aliqua intentione carnali, ut non referatur ad illam Charitatem, quam diffundit Spiritus sanctus in cordibus nostris⁴; nondum fit quemadmodum fieri oportet, quamvis fieri videatur. Caritas quippe ista Dei est et proximi: et utique « In his » duobus praeceptis tota Lex pendet et Propheta⁵. » Adde Evangelium, adde Apostolos: non enim aliunde vox ista est: « Finis praecepti est Caritas⁶; et, Deus Caritas » est⁷. Quaecumque ergo mandat Deus, ex quibus unum est: « Non moechaberis⁸: » et quaecumque non jubentur, sed spiritali consilio monentur, ex quibus unum est: « Bonum est homini mulierem non tangere⁹: » Tunc recte fiunt, cum referuntur ad diligendum Deum, et proximum propter Deum, et in hoc saeculo, et in futuro; nunc Deum per fidem, tunc per speciem, et ipsum proximum nunc per fidem. Non enim scimus mortales corda mor-

¹ Rom. xiv, 9. — ² Psal. lxxxvii, 6. — ³ 1 Tim. i, 5. — ⁴ Rom. v, 5. — ⁵ Matth. xxii, 40. — ⁶ 2 Tim. i, 5. — ⁷ 1 Joan. iv, 16. — ⁸ Matth. v, 27. — ⁹ 1 Cor. vii, 1.

ENCHIRIDION DE FIDE, SPE ET CHARITATE, LIB. I. 177
taliū, tunc autem « Illuminabit Dominus abscondita » tenebrarum, et manifestabit cogitationes cordis; et laus » erit unicuique a Deo¹; » quia id laudabitur et diligetur a proximo in proximo, quod ne lateat, ab ipso illuminabitur Deo. Minuitur autem cupiditas, Charitate crescente, donec veniat hic ad tantam magnitudinem, qua major esse non possit: « Majorem enim Charitatem nemo habet, » quam ut animam suam quis ponat pro amicis suis². » Ibi autem quis explicet quanta Caritas erit, ubi cupiditas quam vel coercendo superet nulla erit? quoniam summa sanitas erit, quando contentio mortis nulla erit.

XXXIII. Sed sit aliquando hujus voluminis finis, quod ipse videris utrum Enchiridion vel appellare debeas, vel habere. Ego tamen cum spernenda tua in Christo studia non putarem, bona de te credens in adiutorio nostri Redemptoris ac sperans, teque in ejus membris plurimum diligens librum ad te, sicut valui, utinam tam commodum quam prolixum, de Fide, Spe et Charitate conscripsi.

¹ 1 Cor. iv, 5. — ² Joan. xv, 13.